

Abstract. The article examines the theoretical aspects of accounting for the financial results of agricultural enterprises of Ukraine from the point of view of the formation of an effective accounting system for management support. Analysis of legislative regulation and scientific approaches to determining financial results allowed us to offer an author's interpretation of this category. A comparison of foreign and domestic models for calculating the company's financial results was made. Methods of analysis of literary sources, legislation, comparative analysis and systematic approach are used. Based on the results of the study, conclusions were drawn, recommendations for improving the domestic legislative framework were given, and directions for further research were determined.

Keywords: financial results, income, expenses, accounting, management.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Мардус Н. Ю., Чернишова Е. О. Теоретичні підходи до визначення поняття «фінансові результати». *Вісник НТУ «ХПИ» (економічні науки)*. 2021. № 4. URL: <http://es.khpi.edu.ua/article/view/259844>
2. Лопатовський В. Г., Красуцький Р. І. Особливості формування та використання інформації про фінансові результати діяльності господарюючого суб'єкта як результативного показника його обліку та звітності. *Вісник Хмельницького національного університету*. 2022. № 1. URL: <http://journals.khnu.km.ua/vesnik/wp-content/uploads/2022/03/pdf>
3. Пчелинська Г., Кирилова М. Сучасна проблематика обліку фінансових результатів за видами діяльності підприємства. *Вісник Східноукраїнського національного університету імені Володимира Даля*. 2020. № 6. С. 97–102.
4. Ковальова О. М., Горгачова М. І. Фінансовий результат як індикатор інвестиційної привабливості підприємства. *Економіка та суспільство*. 2022. № 46. URL: <https://economyandsociety.in.ua/index.php/journal/article>
5. Масюк Ю. В., Боюн В. Ю. Управління фінансовими результатами діяльності сільськогосподарського підприємства. *Економіка та держава*. 2021. № 10. С. 93–96. URL: http://www.economy.in.ua/pdf/10_2021/18.pdf
6. Господарський кодекс України. Закон України від 16.01.2003 № 436-IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/436-15> (дата звернення 11.10.2024).
7. Податковий кодекс України. Закон України від 02.12.2010 р. № 2755-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2755-17> (дата звернення 11.10.2024).
8. Національне положення (стандарт) бухгалтерського обліку 1 «Загальні вимоги до фінансової звітності»: Наказ Міністерства фінансів України від 07.02.2013 р. № 73. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0336-13#Text> (дата звернення 11.10.2024).
9. Про затвердження Плану рахунків бухгалтерського обліку та Інструкції про його застосування. Наказ Міністерства фінансів України 30.11.1999 р. № 291. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0892-99#Text> (дата звернення 11.10.2024).
10. Національне положення (стандарт) бухгалтерського обліку 17 «Податок на прибуток»: Наказ Міністерства фінансів України від 28.12.2000 р. № 353. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0047-01#Text> (дата звернення 11.10.2024).

УДК 336:005.52]:658.14/.17

РОЗШИРЕННЯ ГОРИЗОНТІВ ФІНАНСОВОГО АНАЛІЗУ: ІНТЕГРАЦІЯ НЕФОРМАЛІЗОВАНИХ МЕТОДІВ

А. Я. Максим'як, Є. Є. Іонін

Анотація. У статті проведено аналіз сучасних підходів до оцінки господарської діяльності підприємств з акцентом на неформалізованих методах. Обґрунтовано необхідність інтеграції досвіду, інтуїції та творчого мислення у процес аналізу, особливо під час вирішення стратегічних завдань. Дослідження охоплює широкий спектр неформалізованих методів, як-от SWOT-аналіз, методи експертних оцінок, мозковий штурм та інші. Наведено результати емпіричних досліджень, які підтверджують ефективність комбінованого використання формалізованих та неформалізованих методів у практиці управління. Рекомендовано поширювати використання неформалізованих методів у фінансовому аналізі з огляду на вимоги Стандарту бізнес-аналізу, що дасть змогу суттєво підвищити ефективність отриманих результатів аналізу.

Ключові слова: фінансовий аналіз, методи, формалізовані методи, неформалізовані методи, фінансова діяльність, суб'єкти господарювання, господарська діяльність, фінансовий стан, стратегічний аналіз.

Постановка проблеми. Ефективність функціонування суб'єкта господарювання незалежно від його форми власності та організаційної структури значною мірою залежить від прийнятих управлінських рішень та їх подальшої реалізації. У сучасних умовах економічної та політичної нестабільності основою для прийняття виважених рішень є ефективне використання інструментів фінансового аналізу. Своєчасний фінансовий аналіз, проведений на основі достовірної та якісної фінансової інформації, дає змогу ухвалювати більш обґрунтовані рішення

щодо управління фінансами підприємств. Особливо важливим у таких умовах є поєднання формалізованих методів фінансового аналізу з неформалізованими, що можуть бути корисними через нестандартні ситуації, з якими стикаються українські підприємства.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Дослідженню фінансового аналізу діяльності суб'єктів господарювання та методичних підходів до його проведення присвячені роботи таких науковців: І. Боярко [6], Т. Бондарук [1], Т. Василишин [2], Є. Іонін [9], О. Дейнека [6], І. Заїчко [1], М. Синькевич [2], О. Рузакова [10], А. Кулик [4], І. Школьник [6] та інші. Високо оцінюючи внесок цих вчених у вивчення цієї проблематики, треба зазначити, що більшість з них зосереджуються на формалізованих методах оцінки, надаючи лише побіжну увагу неформалізованим методам. Тому дослідження ролі неформалізованих методів у фінансовому аналізі суб'єктів господарювання вимагає більшої уваги.

Метою статті є розширення меж фінансового аналізу шляхом інтеграції елементів неформальних методів та оцінка їх впливу на якість прийняття управлінських рішень.

Основний розділ. Постійна оцінка господарської діяльності будь-якого суб'єкта господарювання за допомогою різних методів фінансового аналізу є основою для прийняття обґрунтованих та ефективних бізнес-рішень, що сприяють своєчасній діагностиці проблем та покращенню фінансового стану суб'єкта. Тому важливо розуміти суть поняття «метод» та виокремлювати ключові методи фінансового аналізу. Як відомо, термін «метод» походить з грецької мови, де *μέθοδος* означає «шлях дослідження», «спосіб пізнання».

Методи фінансового аналізу можна узагальнено визначити як «систему теоретико-методичних принципів, інструментів і способів дослідження фінансового стану суб'єкта господарювання, що мають наукове підґрунтя» [1]. Існує значний перелік методів фінансового аналізу, які відрізняються між собою залежно від мети та специфіки застосування. Менеджмент підприємства обирає методи, що відповідають цілям і завданням аналізу, часто використовуючи комбінацію різних методів для підвищення результативності. Хоча не існує повністю стандартизованого поділу методів фінансового аналізу, у практиці використовуються певні усталені та перевірені методи.

У системі методів фінансового аналізу зазвичай виділяють формалізовані та неформалізовані методи.

Формалізовані методи базуються на чітких фінансових даних і є важливим складником для прийняття бізнес-рішень у господарській діяльності. Однак, оскільки вони використовують точні алгоритми та розрахунки, ці методи дають змогу аналізувати лише ті явища, які можна кількісно виміряти. У фінансовій сфері існують аспекти, що важко піддаються формалізації, але вони можуть мати значний вплив на результати діяльності. Тому разом із формалізованими методами доцільно використовувати неформалізовані, які спираються на інтуїцію, творчий підхід, логіку та досвід експертів. Через це такі методи часто називають евристичними.

Неформалізовані методи найчастіше застосовують у ситуаціях часткової або повної невідомості, коли відсутня точна інформація про майбутні події або можливі сценарії розвитку [2]. У фінансовій діяльності суб'єктів господарювання часто виникають нетипові завдання, обумовлені швидкими змінами в економіці та зовнішніх умовах, як-от воєнні конфлікти. Це змушує підприємства використовувати не лише формалізовані методи, а й залучати досвід фахівців, інтуїцію менеджменту та потенціал творчого мислення.

Отже, неформалізовані методи спрямовані на вирішення завдань за умов браку або обмеженості інформації, а також для нестандартних ситуацій. Як складник більш широкого економічного аналізу, ці методи найчастіше застосовуються у стратегічному аналізі.

Дослідження показують, що SWOT-аналіз залишається популярним інструментом серед великих корпорацій, особливо тих, що входять до списку Fortune 500. Приблизно 80 % цих компаній, зокрема й гіганти галузі, як-от Coca-Cola, Apple і Starbucks, регулярно використовують SWOT для прийняття стратегічних рішень. Цей підхід допомагає їм проаналізувати внутрішні сильні та слабкі сторони, а також визначити зовнішні можливості й загрози, які можуть вплинути на їхню позицію на ринку. Apple, наприклад, використовує SWOT, щоб збалансувати силу свого бренду та інновації проти ринкових загроз, як-от зростання конкуренції з боку Samsung і Google. Starbucks використовує SWOT для оцінки своєї глобальної присутності та лояльності до бренду, але визнає проблеми високої плинності кадрів [3].

SWOT-аналіз особливо цінується за його гнучкість у різних бізнес-контекстах, що робить його наріжним каменем стратегічного планування та управління ризиками.

Дослідження показують, що компанії, які регулярно застосовують SWOT-аналіз, мають на 15–20 % вищі показники успішного впровадження стратегій. Цей інструмент дає змогу чітко визначити сферу розвитку та краще підготуватися до ринкових змін.

Це підтверджує, що SWOT-аналіз залишається важливим елементом у стратегічному плануванні навіть для найбільших корпорацій, які намагаються адаптувати його до нових викликів і можливостей.

Зазвичай розрізняють дві **основні категорії неформалізованих (евристичних) методів**: психологічні методи та експертні методи (включно з методами експертних оцінок і методами експертиз). Важко чітко віднести деякі методи до однієї з цих категорій, оскільки вони часто переплітаються і мають спільні ознаки. Однак розподіл на ці групи зазвичай здійснюється на основі домінуючих психологічних чи експертних характеристик, властивих певному методу [4].

Психологічні методи у фінансовому аналізі зосереджені на активізації творчого і нестандартного мислення, логіки і інтуїції, тобто використовують методи психологічної активізації творчого мислення [4]. Серед них можна виділити техніки «мозковий штурм», методи аналогій, інверсії, «конференції ідей» тощо.

Найбільш популярним методом активізації творчого мислення є метод генерації ідей, відомий як «мозковий штурм». Цей метод здійснюється через співпрацю фахівців з різним досвідом і знаннями для вирішення конкретного завдання. «Мозковий штурм» зазвичай проводиться у формі засідання, де ключовими фігурами є самі учасники та модератор. Модератор організовує процес, контролює дотримання правил і стежить за тим, щоб обговорення залишалось у межах поставлених цілей. Учасники натомість генерують ідеї, розвивають та комбінують їх. Цей метод є універсальним і може бути застосований не лише у фінансовому аналізі, а й в інших сферах.

У практиці оцінки фінансових ризиків господарської діяльності, коли інші методи виявляються непридатними, може використовуватися метод аналогій. Цей метод передбачає порівняння з уже реалізованими угодами або проектами, аналізуючи знання про ризики з метою врахування потенційних ризиків у нових проектах, які мають схожі характеристики з попередніми.

У загальному розумінні методи експертних оцінок (або експертиз) являють собою техніки, які базуються на припущенні, що можливо створити адекватну картину майбутнього розвитку, враховуючи всі можливі відхилення і коливання, за допомогою думок спеціалістів у відповідній галузі [5].

Під час використання цієї групи методів можуть проводитися різноманітні опитування, які можуть бути як одностадійними, так і багатоступеневими. Загалом ці методи є простими у застосуванні та зазвичай дають змогу швидко сформулювати висновки щодо досліджуваного об'єкта.

Застосування методів експертиз у фінансовому аналізі передбачає використання знань, досвіду та інтуїції експертів для оцінки господарської діяльності підприємств і організацій або окремих її аспектів. Щодо точності цих оцінок, вона визначається частотою збігу висновків експертів з фактичними змінами об'єкта дослідження.

Комплекс експертних методів складається з індивідуальних і колективних підходів. Основні характеристики ключових методів експертних оцінок представлені в табл. 1.

У табл. 1 наведені тільки основні методи експертних оцінок, що застосовуються у фінансовому аналізі для оцінки фінансових явищ у суб'єктів господарювання, тому цей перелік не є вичерпним.

Необхідно узагальнити основні характеристики неформалізованих методів у контексті їх застосування у фінансовому аналізі:

- підвищений рівень суб'єктивізму, порівняно з формалізованими методами;
- часте використання разом із формалізованими методами;
- здебільшого застосовуються для прогнозування фінансових тенденцій і оцінки фінансових ризиків.

Загальна характеристика ключових методів експертних оцінок

Метод експертної оцінки	Суть	Мета
<i>Метод сценаріїв</i>	Моделювання можливих майбутніх станів об'єкта дослідження з урахуванням різних факторів	Оцінка потенційних ризиків та можливостей
<i>Аналітичний метод</i>	Глибоке вивчення об'єкта дослідження кваліфікованим фахівцем із метою формування експертного висновку	Отримання детальної інформації про об'єкт
<i>Метод «інтерв'ю»</i>	Структурований діалог з експертом для отримання інформації про конкретний об'єкт чи проблему	Уточнення деталей та отримання якісних даних
<i>Метод комісії</i>	Коллективне обговорення та оцінка експертами різних поглядів на об'єкт дослідження	Вироблення консенсусу та прийняття обґрунтованих рішень
<i>Метод Дельфі</i>	Багаторазове анкетування експертів з метою досягнення консенсусу	Отримання узгоджених оцінок та прогнозів
<i>Матричний метод</i>	Систематизація факторів та оцінка їх впливу на об'єкт дослідження за допомогою матриці	Ідентифікація ключових факторів та їх взаємозв'язків
<i>Морфологічний метод</i>	Систематичний пошук усіх можливих варіантів розв'язання задачі шляхом розбиття її на складники	Генерація нових ідей та альтернатив

Джерело: складено автором на основі [4–6]

Стандарт бізнес-аналізу (СБА) передбачає основні методи (техніки) аналізу залежно від способу групування завдань, що є дотичним до відповідного напрямку та піднапрямку проведення аналітичної роботи. Такий підхід, безумовно, позитивно сприяє документуванню аналітичного процесу, його формалізації, як необхідна вимога диджиталізації обліково-аналітичного складника сучасного менеджменту. Передбачено 44 методи аналізу, які не є остаточними і можуть бути доповнені залежно від поставлених задач [7].

Під час проведення методики важливо поширювати можливість використання неформалізованих методів як невід'ємної частини СБА, забезпечуючи адаптивність та всебічний аналіз ситуацій.

Наприклад, під час розробки нової стратегії можна використати формалізовані методи для збору кількісних даних, а потім застосувати неформалізовані для їх інтерпретації, беручи до уваги контекст і специфіку ринку. Так, McKinsey провела опитування серед більш ніж 2 000 компаній по всьому світу, щоб вивчити, як вони використовують аналітику для прийняття рішень. В результаті – 70 % компаній зазначили, що інтуїтивний аналіз є критично важливим для їхньої стратегії прийняття рішень. Це особливо актуально для стартапів та малих підприємств, які часто не мають ресурсів для проведення глибоких аналітичних досліджень. Керівники цих компаній вказують, що безпосередній досвід та інтуїція дають їм змогу швидше реагувати на зміни в ринку. Опитування виявило, що компанії, які комбінують формалізовані методи (як-от статистичні моделі) з неформалізованими (наприклад, обговоренням в команді), мають вищі шанси на успіх у швидко змінюваному середовищі. Хоча багато компаній визнають важливість аналітики, лише невелика частина інвестує у створення структурованих аналітичних підрозділів. Багато з них використовують аналітику на базовому рівні, покладаючись на інтуїцію для прийняття ключових рішень [8].

Дослідження показує, що хоч дані та аналітика є важливими, неформалізовані методи та інтуїція залишаються критично важливими для адаптації та швидкого реагування в бізнес-середовищі. Це ще раз підкреслює баланс між формалізованими та неформалізованими методами, що допомагає компаніям залишатися конкурентоспроможними.

Висновки. Проведене дослідження підтвердило, що ефективність управління підприємством значною мірою залежить від якості прийнятих управлінських рішень. Неформалізовані методи, як-от SWOT-аналіз та експертні оцінки, виявилися ефективним інструментом для стратегічного планування та прийняття рішень в умовах невизначеності. Вони дають змогу врахувати суб'єктивні фактори, які важко формалізувати, та забезпечують більш глибоке розуміння бізнес-процесів. Під час реалізації методики важливо акцентувати на розширенні можливостей застосування неформалізованих методів як невід'ємного елемента СБА, що забезпечить адаптивність і комплексний аналіз ситуацій.

Результати дослідження свідчать про необхідність подальшого розвитку теоретичних засад та методології фінансового аналізу, зокрема в контексті інтеграції неформалізованих методів. Перспективним напрямом досліджень є розробка інтегрованих моделей фінансового аналізу, які дають змогу об'єднати переваги різних підходів.

Практична значущість отриманих результатів полягає в тому, що вони можуть бути використані менеджерами підприємств для оптимізації фінансових рішень та підвищення конкурентоспроможності бізнесу.

Abstract. The article analyses modern approaches to assessment of financial and economic activity of enterprises with a focus on informal methods. The necessity of integrating experience, intuition and creative thinking into the process of analysis, especially when solving strategic tasks, is substantiated. The study covers a wide range of informal methods, such as SWOT analysis, expert evaluation methods, brainstorming, and others. The results of empirical studies confirming the effectiveness of the combined use of formal and informal methods in management practice are presented. It is recommended to spread the use of informal methods in financial due diligence based on the requirements of the Business Analysis Standard, which will significantly increase the efficiency of the analysis results.

Keywords: financial analysis, methods, formalised methods, informal methods, financial activity, subject matter.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Бондарук Т. Г., Заїчко І. С., Бондарук І. В. Діагностика фінансового стану та інвестиційної привабливості підприємства в системі фінансового менеджменту. *Науковий вісник Національної академії статистики, обліку та аудиту*. 2022. № 1–2. С. 62–75. URL: <https://naso-a-journal.com.ua/index.php/journal/article/download/263/258/> (дата звернення: 04.10.2024).
2. Синькевич М. І., Василюшин Т. М. Аналіз існуючих прийомів і методів фінансового аналізу діяльності суб'єктів господарювання. *Бізнес Інформ*. 2014. № 4. С. 313–317. URL: http://www.irbis-nbuv.gov.ua/cgi-bin/irbis_nbuv/cgiirbis_64.exe?I21DBN=LINK&P21DBN=UJRN&Z21ID=&S21REF=10&S21CNR=20&S21STN=1&S21FMT=ASP_meta&C21COM=S&2_S21P03=FILE=&2_S21STR=binf_2014_4_55 (дата звернення: 13.09.2024).
3. SWOT analysis: The ultimate guide to maximize business growth. *MarketingScoop*. 2024. URL: <https://www.marketingscoop.com/marketing/swot-analysis-the-ultimate-guide-to-maximize-business-growth/> (дата звернення: 21.09.2024).
4. Кулик А. В. Теорія економічного аналізу: навч. посіб. Київ: ДП «Вид. дім “Персонал”», 2018. 452 с. URL: https://maup.com.ua/assets/files/lib/book/teoria_ekon_analizu_2018.pdf (дата звернення: 21.09.2024).
5. Грабовецький Б. С. Методи експертних оцінок: теорія, методологія, напрямки використання: монографія. Вінниця: ВНТУ, 2010. 171 с. URL: <https://press.vntu.edu.ua/index.php/vntu/catalog/download/324/612/651-1?inline=1> (дата звернення: 21.09.2024).
6. Фінансовий аналіз: навч. посіб. / за заг. ред. І. О. Школьник; І. О. Школьник, І. М. Боярко, О. В. Дейнека та ін. Київ: Центр учбової літератури, 2016. 368 с. URL: https://essuir.sumdu.edu.ua/bitstream/123456789/50318/5/Shkolnyk_%20Finansovy%20analiz.pdf (дата звернення: 21.09.2024).
7. Іонін Є. Є. Міжнародний стандарт бізнес-аналізу: теоретико-методологічний базис обґрунтування управлінських рішень. *Економіка і організація управління: журнал*. Вінниця, ДонНУ імені Василя Стуса, 2024. № 1(53). С. 40–50. URL: <https://jeou.donnu.edu.ua/article/view/15984> (дата звернення: 04.10.2024).
8. Analytics comes of age. *McKinsey & Company*. 2018. URL: <https://www.mckinsey.com/~media/McKinsey/Business%20Functions/McKinsey%20Analytics/Our%20Insights/Analytics%20comes%20of%20age/Analytics-comes-of-age.ashx> (дата звернення: 21.09.2024).
9. Іонін Є. Є. Діагностика відповідності платоспроможності базовим концепціям бухгалтерського обліку. *Фінанси, облік, банки: наук. журнал*. Вінниця: ДонНУ імені Василя Стуса, 2019. № 1(24). С. 129–137. URL: <https://jfub.donnu.edu.ua/article/view/7416> (дата звернення: 04.10.2024).
10. Рузакова О. В. Аналіз сучасних методик оцінювання фінансового стану підприємства. *Вісник Хмельницького національного університету*. 2022. № 2(304). С. 7–13. URL: <http://journals.khnu.km.ua/vestnik/?p=12030> (дата звернення: 04.10.2024).